

Puin en vriendschap

Voor al mijn vrienden die mij
moreel en artistiek op de been hielden

Puin en vriendschap

Jan Wagner

Inhoud

Arie van der Krogt – Voorwoord	5	Dankwoord	80
Een heet hangijzer	7	Verantwoording	81
<i>Mijn jeugdgeschiedenis</i>		Colofon	82
Een beetje houden van	27		
<i>Herinneringen aan Jan van Beusekom (1939-2011)</i>			
Blijmoedig in memoriam	31		
<i>Grafrede voor mijn beste vriend Harry de Jongh (1923-2015)</i>			
Een jongensdroom	38		
<i>Zeilen met Hans Slappendel (1938-2007)</i>			
Buiten de lijntjes kleuren	44		
<i>Jan Jongert (1910-1997) en meer</i>			
Jammer van die snor	52		
<i>Karel Appel (1921-2006)</i>			
Een reus op lemen voeten	56		
<i>Adriaan Swets (1910-1997)</i>			
Charlie	64		
<i>Varen met Kees Nelis</i>			
Vergeeten verdriet	68		
<i>Het bombardement op de Nassastraat</i>			
Maakt mij niet uit	74		
<i>Bij de promotie van Anja</i>			
Afscheid van moeder	77		
<i>Marietje Blij (1908-1998)</i>			

Voorwoord

In het boek *De onzichtbare steden* van Italo Calvino doet de Italiaanse handelsreiziger Marco Polo verslag over de steden die hij als gezant heeft bezocht. Maar al snel blijkt dat het geen werkelijk bestaande steden zijn, maar dat hij, vanuit verschillende invalshoeken, één stad beschrijft, de stad van zijn hart: Venetië.

Zo zegt hij: 'In Ersilia spannen de bewoners draden tussen de hoeken van de huizen om de verhoudingen vast te leggen die de basis vormen van het leven in de stad. Die draden zijn wit of zwart of grijs of wit-zwart, al naargelang ze familieverbanden aangeven, of handelsverbanden, of gezagsverbanden. Als er zoveel draden gespannen zijn dat je er niet meer tussendoor kunt, gaan de bewoners weg. Ze breken hun huizen af, maar de draden en punten waar ze vastzitten blijven achter. Als de bewoners dan terugkijken op hun stad zien ze niet langer de gebouwen, de monumenten of de straten, maar wel een wirwar van gekleurde gespannen draden die een netwerk van relaties tonen.'

Dit boek van Jan Wagner bouwt een netwerk van draden tussen familieleden, collega's en vrienden: draden van liefde en vriendschap. Al die draden vormen samen de stad van zijn hart: Rotterdam. Voor buitenstaanders is Rotterdam kil, hard en winderig, maar wie er langer woont en wie zich eraan overgeeft, ontdekt een netwerk van aandacht en liefde tussen mensen.

*Bepalend voor een stad zijn niet de stenen,
Maar hoe het leven zich ertussen voegt.*

Rotterdam is eigenlijk een hecht netwerk van heimwee. Er is geen stad waar het heimwee zo diep doorwerkt in de ziel van de bewoners. Heimwee naar een stad van vroeger die er niet meer is en naar een land van vroeger waar je niet meer woont.

Het bombardement heeft de oude binnenstad volledig verwoest. Direct na het bombardement van 14 mei 1940 begon men met het ruimen van het puin. Enkele maanden later lag er een kale vlakte, die 'de puin' werd genoemd, met hier en daar nog de resten van een gebouw: de Laurenskerk, het Stadhuis, het

Postkantoor, hotel Atlanta, maar verder niets. Men kon kijken van het Hofplein naar de Maas en van het Oostplein naar de Westersingel. Een kale vlakte, waar later in de oorlog nog tarwe groeide.

Daarna begon de bouw van een nieuwe stad, moderner en rechter dan de stad in de herinnering van oude Rotterdammers.

Heimwee is er niet alleen in de hoofden van de oorspronkelijke Rotterdammers, precies hetzelfde gevoel bestaat bij een groot deel van de nieuwkomers. Ook zij kennen een andere plek, een stad of een dorp: de plek van hun jeugd. Hoe mooi het nieuwe ook is, er is altijd een plaats die vroeger heet. In mijn lied *De Echte Rotterdammer* zing ik:

*Dit is een stad om van te houden
Dit is een stad die toekomst heeft
Want het verleden zit niet in gebouwen
Maar in het heimwee dat hier leeft*

Jan Wagner beschrijft in zijn boek de tragische uitwerking van de oorlog, de keuzes die mensen maakten en de gevolgen daarvan. Hij vertelt een pijnlijke familiegeschiedenis die lang verborgen bleef en nu voor het eerst in de openbaarheid komt. Hij doet dat invoelend met veel respect voor alle betrokkenen.

Met evenveel warmte vertelt hij over zijn collega's en vrienden die cruciaal waren voor zijn persoonlijke en artistieke ontwikkeling. Velen maakten deel uit van de kring van Rotterdamse kunstenaars die na de oorlog de stad verrijkten met nieuwe vormen en kleuren. Naar mijn mening verdienen deze kunstenaars een permanente eregalerij in de stad.

Dit boek zet een schijnwerper op zaken die lang verborgen bleven. Weinig mensen kennen de impact van de vele kleine bombardementen die tijdens de oorlogsjaren in Rotterdam plaatsvonden. Naast het grote bombardement van 14 mei 1940 waren er maar liefst 1595 bominslagen, die vele slachtoffers maakten, waaronder ook Arina en Maria, de twee dochtertjes van de familie Middelkoop. Jan Wagner trouwde later met hun jongere zusje. Zij kreeg bij haar geboorte de namen mee van haar overleden zusjes.

Leven met verlies, zonder de zin in het leven te verliezen. Dat is wat Rotterdammers kenmerkt en verbindt.

In *De onzichtbare steden* geeft Italo Calvino al zijn gefantaseerde steden een meisjesnaam. De stad die Jan Wagner heeft geconstrueerd noem ik Arina Maria.

Arie van der Krogt

Een heet hangijzer

Mijn jeugdgeschiedenis

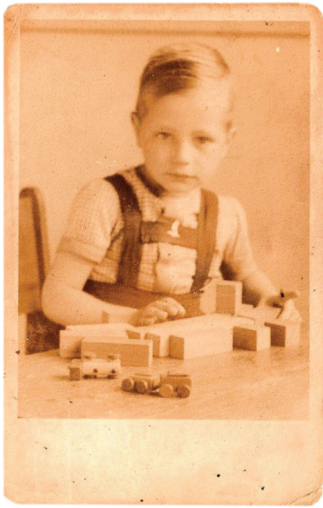
Na dertig jaar voor de klas, raak ik van de wijs. Ik krijg last van wat in goed Nederlands een burn-out heet. Mijn collega's en studenten houden mij op de been, maar toch... ik raak in de versukkeling, ik snak naar taakverlichting. Door de bedrijfsarts word ik voor verdere diagnose verwezen naar de Utrechtse psychiater Kok, wiens voornaam ik toevallig ken. Ik arriveer veel te vroeg bij het monumentale pand aan de singel waar deze praktijk houdt en besluit eerst een kop koffie te drinken in het restaurant van het nabijgelegen Spoorwegmuseum. Daar, bij die ouderwetse treinstellen en die kolossale stoomlocomotieven, voel ik mij steeds onrustiger worden en in opgewonden staat meld ik mij voor mijn afspraak. Bij onze kennismaking gaat het direct mis. Ik struikel over mijn woorden en spreek hem aan met zijn voornaam. Verwonderd loodst hij mij zijn spreekkamer binnen, een somber vertrek met torenhoog opgestapelde dossiermappen en een armetierig zitje. Hier tracht hij mij tot rust te brengen, wat maar ten dele lukt. Van de inhoud van het korte gesprek herinner ik mij niets, maar dokter Kok heeft kennelijk genoeg gehoord en gezien om zich een oordeel te vormen. Zijn advies bezorgt mij een vermindering van lesuren, die ik aanvaard als een godsgeschenk. Ik vraag mij af of deze ervaring iets te maken heeft met mijn vroegste jeugderinneringen. Wie het weet mag het zeggen.

Dolle Dinsdag

Op 5 september 1944, Dolle Dinsdag, vertrek ik samen met mijn ouders, mijn zusjes Riet en Willie en mijn broertjes Wichert en Hans met de internationale trein D137, vanaf het Staatsspoor in Den Haag, naar Duitsland. Onze bestemming is Hannover, de vestigingsplaats van machinefabriek Eisenwerk Wülfel.

Op het Nederlandse filiaal van deze fabriek, in Den Haag, kwam mijn vader in 1920 als veertienjarige jongen in dienst en werkte hij zich onder zijn directeur en mentor Herr Wiedemann op tot werktuigkundige.

Wij wonen in de Van Linschotenstraat in het Bezuidenhout, vlakbij het Haagse Bos.

Op de kleuterschool, 1944.

Ons gezin, 1940:
Willie, Riet, Hans,
mijn moeder met mij
en Wichert.

Het eerste beeld dat ik mij herinner als wij het huis verlaten is het gebaar waarmee mijn vader een voorleesboekje voor onderweg in de zak van zijn overjas laat glijden. Uit verhalen weet ik dat het boekje Hansje Stoffel heette. Als ik er zeventig jaar later via het internet naar op zoek ga, vind ik warempel nog een laatste exemplaar.

Mijn vaders zware overjas maakte indruk. Het was een dubbelrijer, want na de jaren dertig vond mijn vader een sluiting met een enkele rij knopen, evenals pantalonspijpen zonder omslag en het gebruik van een broekriem in plaats van bretellen, Angelsaksische flauwekul. Dat had alles te maken met zijn politieke en culturele voorkeuren. Zo sprak hij vloeiend Duits en behoorlijk goed Frans, maar Engels kon hij moeilijk over zijn tong krijgen.

Overigens is het enige beeld dat ik uit de treincoupé bewaar, dat van kinderen met slijmhoest die de boel onder spugen.

Op het baanvak Apeldoorn-Stroe bij Barneveld-Voorthuizen wordt de trein vol vluchtende Duitsers, Blitzmädel en NSB'ers, 's nachts om twaalf minuten over drie door geallieerde vliegtuigen aangevallen. Een brandbom treft de bagagewagen en het personenrijtuig daarachter. Er worden rond de twaalf doden en twintig gewonden vermeld, later spreekt men van honderd doden. Ik word door het raam van de coupé naar buiten getild en in de greppel langs het spoor ge-